

(Információs szak)emberek a változó világban

BOBCATSSS 2002. január 28–30.,
Portoroz (Szlovénia)

Az idén Portorozban megrendezett 10. BOBCATSSS nemzetközi szimpózium egy, napjainkban a könyvtáros szakma számára igencsak nagy érdeklődésre számot tartó kérdésről, a könyvtároshivatás jövőbeli szerepéről szólt, Human Beings and Information Specialists (Emberek és információs szakemberek) cím alatt. Dolgozatomban a konferencián elhangzott összesen 40 előadás közül válogattam ki néhányat, azokon keresztül szeretném bemutatni a szimpózium fő gondolatmenetét, konklúzióit.

Az információs technológia fejlődési ütemének gyors növekedése mind nagyobb és nagyobb alkalmazkodóképességet kíván az információs szakemberektől és az egyszerű felhasználtól egyaránt. Mindnyájunknak szüksége van bizonyos mértékű jártasságra az információ világában, mindenkinek meg kell találnia a saját maga számára fontos információt a ránk özönlő óriási adat- és tudástengerben, „informatikai írástudásra” kell szert tennünk. Nemesak az „utca emberét” állítja ez nagy feladat elé, de a hivatásos információs szakembereket, így a könyvtárosokat is. Milyen új készségekre kell szert tenniük a könyvtárosoknak, hogy az új típusú felhasználói igényeknek megfeleljenek, hogyan menthetők át a szakma hagyományos értékei a modern technológia korába, milyen szerepeket kell felvállalni, és ennek érdekében hogyan alakul a könyvtárosképzés az egyes országokban? Ezekre a – valljuk meg nem éppen egyszerű – kérdésekre keresték a választ diákok, tanárok, gyakorló könyvtárosok Szlovéniában.

A legújabb információs forradalom; globális hálózatok kiépülése

A történelem során az információs forradalmak mind gyakrabban követték egymást. A szakma jövőbeli lehetséges arculatát vizsgáló előadásának elején *David Bawden* sorra vette a történelem eddigi nagy információs forradalmait, paradigmaváltásait. A nyelv forradalma körülbelül 50 000, az írásé nagyjából 5000 évvel ezelőtt forradalmasította az információátadás lehetőségét. Alig több mint 500 éve találta fel Gutenberg a könyvnyomtatást, nagyjából 150 évvel ezelőtt indultak fejlődésnek a modern telekommunikációs rendszerek. A legutóbbi információs forradalomnak az internet feltalálása és széles körű alkalmazása tekinthető.¹

Több előadás szólt a modern információs technológia, infrastruktúra fejlődéséről, alkalmazási lehetőségeiről, fejlesztéséről. *Lengyelországban* például az el-

múlt évhez képest 60%-kal több háztartásban található meg az internet, de ez még mindig csupán 5%-át jelenti a teljes lakosságnak. A dinamikus fejlődés legfőbb akadályozó tényezője még mindig a szegénység és a számítástechnikai eszközök magas ára. A szegények számára a könyvtár lehet megoldás, mint olyan demokratikus intézmény, ahol valóban bárki hozzáférhet a publikált tudás lehető leg szélesebb köréhez, ám a könyvtárak fejlesztésére sem mindig jut elegendő támogatás. A könyvtári szolgáltatások színvonalának emelése céljából valósult meg az INFOBIBNET-projekt, mely az információhoz való hozzáférés hatékonysága érdekében támogatja a lengyel könyvtárak ellátását a legújabb kommunikációs eszközökkel, internet-hozzáféréssel. Az INTERKLASA nevű webportál, amely komoly informatikai cégek (CISCO, Microsoft, Sun Microsystems, Apple Computers, Alma Internet stb.) támogatásával jött létre, a lengyel könyvtárosok „informatikai írástudását” kívánja emelni.²

Milyen változásokat eredményez az informatikai infrastruktúra globális növekedése a felhasználók igényeiben?

Érdekes meglátással felelt a kérdésre *David Bawden*. Mindnyájunknak „információs szakemberekké” kell válnunk a megváltozott körülmények között. Az új típusú felhasználót, aki immáron sokkal aktívabb szerepet vállal a saját maga számára fontos információk megszerzésében, „*player*”-nek, azaz *játékosnak* nevezi a korábbi *olvasó* vagy *felhasználó* elnevezéssel szemben. Futballpálya hasonlatával érzékelteti az újfajta viszonyt, amely a könyvtáros és a felhasználó között létesült. Szerinte az információs szakemberek szerepe a jövőben a futball-edzőéhez fog hasonlítani, aki a pálya széléről mondja meg a játékosoknak, hogy mi a teendő az adott probléma megoldásában, azaz nem ő maga lesz az, aki a konkrét megvalósítást is véghez viszi.³

Arról, hogy milyen információszerezési szokásaik vannak az új típusú felhasználóknak, a „játékosoknak”, illetve milyen elvárásokat támasztanak a könyvtárosokkal szemben, egy esettanulmány formájában számolt be a *Ljubljana-i Egyetem állatorvosi karának két tanára*. Az állatorvosok körében végeztek felméréseket arról, hogy az új gyógyszerekről való tájékozódásban milyen forrásokat használnak, mennyire élnek a modern technológia adta új lehetőségekkel. Az utóbbi években a gyógyszerészet nagyarányú fejlődését a legtöbben személyes kommunikáció, azaz ismeretségeik alapján követik nyomon (55%), ezt követi a nyomtatott dokumentumok használata (52%), és 29%-uk él az elektronikus források adta lehetőségekkel. Csupán 17% állította, hogy az interneten is szokott keresni információt gyógyszerekről. Arra a kérdésre, hogy rendelkezik-e otthonában személyi számítógéppel, 82% válaszolt igennel. 95% szokott – nem feltétlenül gyógyszerek után kutatva – valamilyen rendszerességgel internetezni. Aki egyáltalán nem használ számítógépet, a jövőben az is tervezi. A legtöbb állatorvos elégedett a rendelkezésére álló forrásokkal, ám a jövőtől az információhoz való hozzáférés egyre nagyobb nehézségeit várják. Szinte valamennyien úgy nyilatkoztak, hogy ami a szakma számára megnyugtató lehet, az az, hogy a könyvtáraknak nagy lehetőségük van segíteni a tájékozódást a várhatóan egyre kaotikusabb információrengtetben.⁴

Milyennek kell tehát lennie a jövő könyvtárosának?

A kérdésre a választ két érdekes felmérés alapján adhatnánk meg. Az egyiket felhasználók és gyakorló könyvtárosok körében végezték horvát diákok. Ők a szakma jelenlegi megítélésére voltak kíváncsiak, illetve a könyvtáros jellemző személyiségjegyeire. Ötletes megoldás volt a részükről, hogy összehasonlították a könyvtárosok és a felhasználók véleményét, rámutatva ezzel arra, hogy mely pontokon képzelnek többet avagy kevesebbet magukról a könyvtárosok bizonyos kérdésekben, illetve min kellene változtatni ahhoz, hogy javuljon a szakma társadalmi megbecsültsége. A másik felmérést szlovén egyetemi hallgatók végezték arról kérdezve gyakorló könyvtárosokat, hogy milyennek látják a jövő könyvtárosát.

A horvát felmérés adatai szerint a legélesebb különbség a felhasználók és a könyvtárosok véleménye között abban volt, hogy hányadik helyre sorolják a szakmát fontosságát tekintve a többi megadott hat értelmiségi foglalkozás (orvos, általános iskolai tanár, építészmérnök, közgazdász, jogász, rendszergazda) között. A könyvtárosok magukat a harmadik helyre tették, közvetlenül az orvos és az általános iskolai tanár után, míg a felhasználók szerint csupán a hatodik helyen állnak, vagyis egyedül a rendszergazda szorul mögéjük. Az alacsony presztízs okát az „utca embere” 45%-ban tulajdonítja a szakma szerény képviseltségének a közéletben: 7% szerint ezért a könyvtárosok a felelősek, 48% viszont úgy vélekedik, hogy mindkét ok szerepet játszik ebben.

Az ideális könyvtáros legfontosabb személyiségjegyei a kedvesség, a szaktudás, illetve a jó kommunikációs készség. Ugyanezen jellemző vonások hiányát sorolták fel a legnagyobb gyakorisággal azok is, akik kritizálták az átlagos könyvtáros személyiségét, de ők jóval kisebb százalékban. Arra a kérdésre, hogy a könyvtárosok általában milyen típusú tudással rendelkeznek, legtöbbször az általános műveltséget és a könyvtárosi munkához szükséges ismereteket említették. A legnagyobb hiányosság mind a könyvtárosok, mind a felhasználók szerint a modern információs technológia ismeretében és kezelésében mutatkozik. A jövő könyvtárosaitól a felhasználók a gyakorlati és elméleti könyvtártudományi ismereteket és az általános műveltséget kívánják meg leginkább.⁵

A szlovén hallgatók nyitott kérdéseket tartalmazó kérdőívben végezték felmérésüket a jövőben várhatóan fontos könyvtáros ismeretekről 179 szlovén könyvtáros közreműködésével. Összesen 50 különböző választ kaptak, és ezeket 9 csoportba sorolták: információs technológia, dokumentumok rendszerezése, információs rendszerek, kommunikáció, menedzsment, általános műveltség, speciális ismeretek, személyiségjegyek, egyéb készségek. A legfontosabb ismeretek sorrendben: a számítástechnikában való jártasság (72%), az idegennyelv tudás (56%), általános műveltség (50%), jó kommunikációs készség (46%). Feltűnően kevesen említették az információkeresést (6%) és az olvasás szeretetét (1.5%). Véleményem szerint a nyitott kérdésekre adott válaszok sok félreértésre adtak lehetőséget, ezért került ennyire hátra ez a két könyvtárosokra oly igen jellemző sajátosság.⁶

A két felmérés adatai szerint a jövő könyvtárosa abban fog lényegesen különbözni a jelenlegitől, hogy sokkalta inkább jártas lesz az új technológiában, ám megmaradnak az olyan, hagyományosan a könyvtárosnak tulajdonított értékek, mint a jó kommunikációs készség, az általános műveltség és a szakmai tudás.

Hogyan befolyásolja a jövő könyvtárosának képe a könyvtárszakos hallgatók képét saját jövőjükéről?

Carl Gustav Johannsen egy nagyon furcsa összefüggést tárt fel az előadásában. Könyvtárigazgatók foglalkozásukkal való elégedettségét vizsgálta kérdőíves felmérés formájában.⁷ Habár a vezető beosztású könyvtárosok általában nagyon meg vannak elégedve munkájukkal, munkahelyi körülményeikkel, a koppenhágai könyvtár tanszék hallgatói ennek ellenére nem vágnak arra, hogy könyvtárvezetők legyenek. A jelenség okának az alacsony kereseti lehetőségeket tartja. Ezek szerint ez nemcsak hazánkban, de a nyugati, jobb gazdasági helyzetben lévő országokban is problémát jelent.

Szlovén diákok hallgatótársaik körében végzett felmérésük eredményeiről számoltak be. Első kérdésükre, hogy miért választották a könyvtár szakot érettségijük után, a legtöbben az olvasás és a könyvek szeretetét választották (65%). 29%-uk szeretne könyvtárban dolgozni, 24%-uk viszont csupán azért kezdte meg könyvtáros tanulmányait, mert nem vették fel arra a szakra, ahová valóban szeretett volna menni. 5%-uk a másik szakja mellett akart még valamit tanulni, végül 2%-uk nyilatkozott úgy, hogy ezen a pályán könnyű munkát találni, ezért választotta.

Második kérdésüket elsős és végzős hallgatóknak is feltették, ráadásul különbséget tettek egy- és többszakos diákok között is, így lehetőség nyílt összehasonlító elemzésre. Az eredmények valószínűleg a könyvtáros szakma alacsony presztízsével magyarázhatók, ugyanis az elsős többszakosok közül senki (!) nem akar könyvtárban dolgozni, de az egyetlen szakot végzőknek is csupán alig több mint fele készül könyvtárba. Igaz: azok száma is alacsony, akik soha nem szeretnének könyvtárosok lenni. Ez nagyjából hasonló a végzősöknél is. Az elsődévesek jövőképe érthető módon nem annyira körülhatárolt, mint a felsőbb éveseké, így sokan nyilatkoztak úgy, hogy egyelőre fogalmuk sincs arról, hol fognak elhelyezkedni. A végzősök nagy százaléka akkor hajlandó könyvtárban dolgozni, ha nem lesz más lehetősége. Többen egészen más szakterületet jelöltek meg mint kívánt munkahelyet. Arra a kérdésre, hogy milyen könyvtártípusban szeretnének dolgozni, első helyen a közművelődési könyvtártípust, utolsó helyen a nemzeti könyvtárat nevezték meg. A legnépszerűbb területe a könyvtártudománynak a végzősök körében a tájékoztatás és a gyűjteményszervezés, így legtöbben vagy a tájékoztató pultnál, vagy a beszerzési osztályon képzelik el a jövőjüket.⁸

Némi büszkeséggel tölthet el mindannyiunkat, hogy a változó feltételekhez való alkalmazkodás útját éppen a *szombathelyi főiskola* ambiciózus hallgatói mutatták meg, akik Murányi Péter és Pálvolgyi Mihály tanár urak társaságában érkeztek a konferenciára.

A tanár urak bevezetését követően a hallgatók egyenként mutatták be saját jövőképüket, rámutatva, hogy a könyvtáros diploma napjaink információs társadalmában jó lehetőséget ad arra, hogy mint információs szakemberek akár magas keresetért tegyünk jó szolgálatot azoknak, akiknek szükségük van egy idegenvezetőre a tudás egyre bonyolultabbá váló labirintusában. Körvonalazódtak egyrészt az egyén számára vonzó új karrierlehetőségek, másrészt azok az új könyvtáros szerepek, amelyek segítségével a szakma régi fényét újra vissza lehetne szerezni anélkül, hogy feladnánk a könyvtár és a könyvtároság hagyományos értékeit.⁹

David Bawden a jövő könyvtárosát úgy mutatta meg, mint tudásmenedzsert, mint olyan személyt, aki képes jól tájékozódni, és másokat is vezetni a tudás birodalmában. Fontos feladata a tudás, az információtömeg rendszerezése, annak rendelkezésre bocsátása, hogy az aktív információkeresők maguk is jobban elboldoguljanak az útvesztőben.¹⁰

A szimpóziumon elhangzott, igencsak változatos témájú előadásokat megpróbáltam egy nagyjából egységes gondolatmenetben tárgyalni. Az információs társadalom adta új kihívások és lehetőségek, a globális informatikai hálózatok megjelenése a felhasználók szerepének változását eredményezte. Az eddigi passzív hozzáállás után a felhasználók maguk is kénytelenek „játékosokká”, azaz aktív információkeresőkké válni. A könyvtárosok, információs szakemberek szerepét is alapvetően megváltoztatták az új viszonyok. Habár a társadalom szemében még mindig a hagyományos szerepek élnek, a fiatal információs szakemberek már készen állnak arra, hogy színre lépjenek, és új készségekkel, ismeretekkel álljanak meg a modern igényekkel szemben.

HIVATKOZÁSOK:

(A felsorolt publikációk leltárhelye: Human Beings and Information Specialists. BOB-CATSSS 2002 Proceedings. Slovenia–Portoroz. 2002.)

- 1 BAWDEN, David–NICHOLAS, David–ROBINSON, Lyn: If Everyones an Information Specialist, Whats Our Game? 58. p.
- 2 KOBYLINSKA, Wioletta–MALAK, Piotr: The State of the Informational Consciousness Among Polish Society, Among the Librarians as Information Specialists, and the Attempts of Improvement. 366–368. p.
- 3 BAWDEN et al: i. m. 59. p.
- 4 CUK, Angela–JUZNIC, Primoz: Information Professionals Supporting the Work of Other Professionals (Veterinarians and Information on Veterinary Drugs–Case Study) 61–66. p.
- 5 ANDRISEK, Vlatka–BLAZEVIC, Katarina–CUIC, Maja–KUDRIC, Marija–MIKLOS, Renata–PETR, Kornelija: The Role and Tasks of Information Specialists in the Limelight: The Research of the Public Percepcion. 124–133. p.
- 6 HARI, Manuela–PLOS, Katja–ZADRAVEC, Katja: Knowledge and Skills of the Future Librarian. 99–105. p.
- 7 JOHANNSEN, Carl Gustav–PORS, Niels Ole: Managing Information Professionals: the Significance of Job Staisfaction Among Library Directors. Uo. 106–114. p.
- 8 JANZEKOVIC, Nina–ZUPANC, Spela–VOVK, Damjana: Student Today – What About Tomorrow? Attitudes and Expectations of Students of Department of Library and Information Science and Publishing in Ljubljana. 241–255. p.
- 9 PÁLVÖLGYI Mihály–MURÁNYI Péter–BENCSIK Noémi–BÍRÓ Szabolcs–BUDAI László–GÁBRIS Jácint: New Information Careers in Hungary From Staff And Students Perspectives. 256–266. p.
- 10 BAWDEN et al: i. m. 59–60. p.